

Particularitățile citirii la elevii cu bâlbâială

Ana SABOU (BUT)¹

Abstract:

The purpose of this article is to underline the main features of reading a case study of the children diagnosed with stuttering. Thus, in this article is presented a case study, which contains an assessment process and intervention approach focused on reading fluency in the context of stuttering. Results demonstrated that an adequate assessment and intervention can ensure functional development in reading fluency even in stuttering cases.

Key words: stuttering, reading fluency, case study, assessment, intervention, functional development.

Introducere

Deseori copiii cu bâlbâială sunt acceptați, încurajați și ajutați să-și corecteze sau amelioreze tulburarea de limbaj de către logopezi, cu mult efort și mai ales cu resurse materiale și metode didactice bine selectate și adaptate particularităților acestei tulburări de limbaj. În ciuda tulburării de limbaj pe care o prezintă, această categorie de copii doresc foarte mult să se corecteze, iar efortul voluntar, motivația reprezintă un punct cheie în procesul corectiv-terapeutic.

Pentru copiii cu bâlbâială din ciclul primar, scrisul și mai ales cititul sunt afectate. De aceea, se vor evidenția prin acest articol principalele caracteristici ale citirii copiilor cu bâlbâială și diferite metode și tehnici pentru demersul terapeutic.

Pentru a specifica erorile de citire întâmpinate de acești copii este necesară analizarea acestor erori sub următoarele aspecte:

- aspecte fono-articulatorii;
- aspecte prozodice;
- aspecte respiratorii (Boșcaiu, 1983).

Aspectele fono-articulatorii în contextual bâlbâielii

În cazul copiilor cu bâlbâială, dificultățile controlului și efectuării mișcărilor articulatorii determină o tulburare a fluenței citirii. O citire lipsită de fluență este o vorbire neclară și sacadată.

Caracteristici ale disfluențelor elevilor cu bâlbâială

În citirea elevilor cu bâlbâială se întâlnesc trei tipuri de disfluențe: repetările, prelungirile sau alungirile și pauzele.

a. repetițiile: cuprind sunete (foneme), silabe sau cuvinte (respectiv particule de cuvinte), în care se află o vocală.

b. prelungirile (alungirile): constau din alungirea anormală a duratei de pronunție a unor sunete (foneme), în special a celor continue: vocale, siflante, șuierătoare și fricative. Alungirile se pot datora unor fixări articulatorii sonore sau blocaje intervenite înainte de pronunția și articularea fonemelor următoare.

c. pauzele: sunt întreruperi de o anumită durată în desfășurarea fluxului citirii. Potrivit lui Moret, (1996, apud Moldovan,

2006) aceste discontinuități au următoarele caracteristici:

- pentru a fi perceptibile ca atare, trebuie să aibă o durată mai mare de 250 ms;
- survin atât în interiorul cuvintelor, cât și în joncțiunea lor, fapt pentru care evaluările momentelor de bâlbâială, care nu iau în considerare decât existența acestora în interiorul cuvintelor, trebuie considerate incomplete;
- există și unele pauze "pline" cu sunete neutre, de tipul interjecțiilor sau cuvinte de umplutură (fără valoare comunicatională);
- la elevii fără bâlbâială, durata pauzelor variază între 0,5 și 1 secundă și apar la intervale cuprinse între 2 și 20 de minute;
- durata și numărul lor depind de ritmul vorbirii, la un ritm mai rapid ele sunt mai puține și mai scurte;
- pauzele mai lungi sunt mai frecvente înaintea unor cuvinte semnificative (adică a unor elemente lexicale) decât în fața celor funcționale (elemente gramaticale);
- în opinia lui Goldman Eisler (1968, apud Moldovan, 2006) pauzele sunt favorizate de un grad mai ridicat de nesiguranță la care se adaugă frecvența și lungimea lor; în astfel de cazuri, pauzele sunt adeseori provocate de repetări silabice;
- pauzele pline apar în fața cuvintelor funcționale și la joncțiunea segmentelor de frază și coincid adesea cu un nou inspir.

În mod asemănător cu vorbirea copiilor care nu prezintă bâlbâială și la copiii cu

bâlbâială pauzele și celelalte disfluențe se accentuează în cazul unor cuvinte:

- când acestea sunt plasate la începutul frazelor lungi;
- când frecvența utilizării cuvintelor este mai scăzută;
- când frazele incidente se situează la joncțiunea a două segmente de frază.

Locul disfluențelor

În cazul tuturor copiilor, atât cei care prezintă bâlbâială cât și cei care nu prezintă această tulburare, cele mai numeroase disfluențe se înregistrează odată cu pronunțarea primelor cuvinte din propoziție. (Van Hout, Estienne, 1996)

S-a constatat că deosebirile dintre cele două grupe de copii sunt determinate de faptul că atunci când copiii fără bâlbâială efectuează anumite disfluențe la începutul unei propoziții, ei reușesc totuși să treacă cu abilitate peste prima dificultate. Însă, la copiii cu bâlbâială, prima dificultate influențează într-un mod considerabil restul enunțului.

Potrivit studiului realizat de Boșcaiu (1966 apud Boșcaiu, 1983), asupra unui număr de 135 elevi cu bâlbâială, cu vârsta cuprinsă între 8-16 ani, în ceea ce privește apariția simptomelor de bâlbâială în funcție de grafemul inițial, dificultățile cele mai mari s-au ivit în timpul citirii propozițiilor care începeau cu o consoană.

Cele mai numeroase disfluențe au apărut la citirea cuvintelor care începeau cu sunete oclusive. Dificultățile cele mai mari au intervenit în cazul cuvintelor care cuprindeau consoane consecutive și diftongi. Apariția simptomelor de

bâlbâială în citire a depins și de modul în care au fost construite propozițiile. În textele care cuprindeau propoziții prea diferite ca număr de cuvinte sau ca lungime a cuvintelor, disfluențele au fost efectuate într-o măsură cu mult mai ridicată decât în cazul citirii propozițiilor omogene.

Astfel, în citirea propozițiilor alcătuite din 3-5 cuvinte, s-au înregistrat cele mai reduse dificultăți, fiecare cuvânt fiind format din 4-6 litere. Greutăți deosebite au apărut în cazul în care între cuvinte prea lungi erau intercalate cuvinte monosilabice sau în cazul în care propozițiile succesive contrastau puternic prin numărul de cuvinte.

Într-o mare măsură apariția disfluențelor este influențată de dispoziția copiilor și de întregul context în care se desfășoară citirea. Astfel, în situația în care copiii cu bâlbâială se găsesc în stare de bună dispoziție și pe un fond relaxat, întregul conținut este reprodus aproape corect. Însă, în cazuri de oboseală și încordare nervoasă, citirea începe prin efectuarea unor greșeli, care se mențin cu perseverență până la sfârșitul citirii.

În plus, în împrejurările în care copiii cu bâlbâială consideră că atenția persoanelor din anturaj nu este îndreptată asupra lor, obțin rezultate mai bune la citire. S-a constatat de asemenea, că și în condițiile care diminuează propria lor atenție auditivă, citirea este cu mult mai corectă.

În cazurile în care copilul cu bâlbâială citește singur sau în fața unui grup pe care consideră inferior (de exemplu, în fața fraților mai mici), disfluențele sunt în general reduse.

După Sheehan (1958, apud Boșcaiu, 1983) citirea în fața unui grup de ascultători este mai dificilă pentru copiii cu bâlbâială, deoarece proiectează asupra grupului prezent anumite nemulțumiri ale auditorilor din trecut.

De asemenea, orice observație plină de nemulțumire sau pedeapsă agravează bâlbâiala în citire (Siegel, 1970, apud Boșcaiu, 1983).

Categoria morfologică a cuvintelor "dificile"

La copiii cu bâlbâială, primul loc în privința frecvenței categoriilor de cuvinte în cadrul cărora se manifestă anumite disfluențe este ocupat de conjuncții, urmate de verbe, adverbe și articole.

Aspectele prozodice

În fluența citirii, propoziția este unitatea reală prin care se transmite nu numai un conținut semantic, ci și o anumită stare afectivă. Starea de încordare excesivă a organelor articulatorii determină deplasarea accentelor în cadrul propoziției, astfel încât cad sub accent cuvinte care în mod obișnuit nu trebuie să fie accentuate. Ca urmare, în cazul propozițiilor negative, care pentru copiii mici au un conținut afectiv mai încărcat, accentul cade adeseori pe negație (de ex.: dacă tu *nu* te joci cu mine...).

Majoritatea copiilor cu bâlbâială nu respectă semnele de punctuație din text. Adeseori, virgula este trecută cu vederea sau confundată cu punctul și, în urma acestei confuzii, vocea se coboară în loc să se ridice. Alții nu fac pauza necesară la punct, modificând semnificația propozițiilor.

Aspectele respiratorii

În general, respirația copiilor este ritmică, însă ritmul respirator e neregulat, fenomen firesc, pentru că în perioada copilăriei organismul este în dezvoltare și se produc anumite neregularități în procesul de coordonare a respirației cu fonația.

Fröschels (1931, apud Boșcaiu, 1983) constată că tulburările respiratorii se conturează odată cu agravarea bâlbâielii. La copiii cu bâlbâială, foarte evidente sunt încercările de a recurge la o respirație forțată, cu debit mare respirator, consumând aerul pulmonar de rezervă pentru pronunțarea ultimelor cuvinte. Inspirațiile după expirațiile forțate, devin din ce în ce mai profunde și mai rapide sau superficiale, cu expirații scurte. Sunt frecvente și încercările de exprimare în faza inspiratorie.

Modificările respiratorii la copii sunt strâns legate de stările emotive pe care aceștia le trăiesc.

Studiu de caz

Date anamnestice

Elevul M.F.V. este în clasa a III-a la Liceul cu Program Sportiv „Avram Iancu” din localitatea Zalău, județul Sălaj. F. provine dintr-o familie legal constituită, formată din cinci membri: tata, mama, F., fratele, sora. Subiectul este al treilea copil, fratele și sora sunt mai mari decât el.

Condițiile materiale ale familiei sunt bune. Locuința este bine dotată și amenajată, întreținută igienic corespunzător.

Relația dintre părinți este bună. De asemenea, relațiile dintre părinți și cei trei copii sunt bune, precum și relația

dintre F. și fratele și sora lui. Ambii părinți prezintă interes pentru educația copilului, însă mama este cea care acordă mai mult timp și atenție în ceea ce privește acest aspect.

Ambii părinți manifestă interes față de tulburarea de vorbire a copilului, fiind de acord cu participarea copilului la ședințele de terapie logopedică, fără a manifesta o atitudine de respingere față de copil, datorită tulburării sale de vorbire.

F. beneficiază de un plan de intervenție personalizat propus de profesorul logoped în colaborare cu cadrul didactic de la clasă. Elevul beneficiază de o oră/săptămână de consiliere, o oră activate de sprijin și o oră/săptămână de terapie logopedică. Este cuprins în serviciile de terapie logopedică din școală, din clasa I, având ca diagnostic logopedic bâlbâială clono-tonică.

Examinarea fluenței citirii:

S-a axat pe identificarea gradului de disfluență a citirii realizată la diferite nivele:

- la nivelul cuvintelor,
- la nivelul propozițiilor,
- la nivelul textelor.

Examinarea la nivelul cuvintelor s-a realizat pe baza listei de cuvinte selectate după mai multe criterii: tipurile de sunete cu care încep cuvintele, numărul de silabe, valoarea morfologică a cuvintelor.

În continuare vor fi oferite câteva exemple de cuvinte care fac parte din listă:

- Plurisilabice, bilabiale: papagal, porumbel, mărgăritar;

- Plurisilabice, ocluzive: diamante, candelabru, derdeluș;
- Plurisilabice, fricative: zambilă, sacoșă, zicătoare;
- Verbe: a merge, a cânta, a dansa;
- Prepoziții: peste, lângă, sub.

Examinarea la nivelul propozițiilor s-a realizat pe baza listei de propoziții elaborată după mai multe criterii, după cum se poate observa din exemplele de mai jos:

- Propoziții complexe (subiect + predicat + atribut + complement): Andrada vorbește toată ziua la telefon. Andrei cântă foarte frumos la pian. Mașina este condusă cu prudență de tatăl meu.
- Propoziții fără sens: Toată afară a ziua nins. Cuminte Ion este copil un foarte. Înghețata place îmi.

Examinarea la nivelul textelor s-a realizat pe baza următoarelor tipuri de texte din *Manualul de Limba și literatura română pentru clasa a III-a* (Peneș, 2000).

- text literar în proză cunoscut de către elev: "La săniuș" după Ion Agârbiceanu;
- text în versuri cunoscut de către elev: "Stupul lor" după Tudor Arghezi;
- text literar în proză necunoscut de către elev: "Strada" după o idee de Edmondo de Amicis;
- text literar în versuri necunoscut de către elev: "Rapsodii de primăvară" după George Topîrceanu.

Demersul de intervenție

Intervenția s-a bazat pe recitirea listelor de cuvinte, propoziții și a textului literar în proză "Strada" după o idee de

Edmondo de Amicis, respectând următoarele procedee și tehnici:

- *Procedeul silabisirii*: se citește textul pe silabe, citirea fiind însoțită de mișcarea ritmică a degetelor, a brațelor, a bățăilor din palme, a loviturilor din picioare;
- *Procedeul prelungirii sunetelor*: prelungirea tuturor vocalelor, sau numai a primei vocale din cadrul unui cuvânt sau a unei sintagme; (Stănică, Vrășmaș, 1997)
- *Procedeul masticăției* („*chewing method*"): emiterea sunetelor în timp ce efectuează mișcări de masticăție bine conturate;
- *Citirea textului/listei în șoaptă*;
- *Citirea textului/listei într-un ritm mai lent*;
- *Citirea textului/listei cu voce puternică*;
- *Citirea textului respectând semnele de punctuație*: li se spune elevilor că semnele de punctuație din text sunt pentru ei precum sunt semnele de circulație pentru șoferi – punctele sunt precum semnele de "stop", iar virgulele sunt precum semnele de "cedează trecerea". Înainte ca elevii să citească cu voce tare, li se marchează fiecare punct cu o culoare roșie și fiecare virgulă cu o culoare galbenă. În timp ce elevii citesc, trebuie să fie atenți la "semne". Se poate asocia "post-it-urile" cu "tichetele pentru viteză" și să se ridice de fiecare dată când un elev citește prea repede și ignoră semnele de punctuație.
- *Procedeul asocierii citirii cu scrisul*;
- *Citirea textului/listei stând în picioare*;
- *Citirea textului/listei stând într-un picior*;

- *Utilizarea jocurilor pentru dezvoltarea fluenței citirii textelor:*
- *Rats (Șobolani):* bucățelele de hârtie îndoite se pun într-o găletuță, bol sau geantă. Fiecare elev va extrage pe rând câte un bilețel și va citi cu voce tare propoziția scrisă pe acesta. Dacă extrage “Șobolani!” , va trebui să recitească toate bilețelele extrase, și să le pună din nou în găletuță, bol sau geantă. Primul elev care va colecționa 5 bilețele cu propoziții este câștigător.
- *Senor Speedy (Domnul vitezoman):* După ce elevii au citit o poveste sau un articol, provocați-i să fie “Domnul vitezoman” și să citească povestea pe cât de repede posibil. Scopul acestei activități este acela ca elevii să citească cât mai repede fără să se îngrijoreze de respectarea semnelor de punctuație. Acest joc este o modalitate distractivă

de a încheia o activitate (Hanrahan, McSweeney, 2003).

- *Procedul de întrerupere și reluare a citirii („stop-go”):* copilului i se cere să-și creeze o stare pregătitoare ori de câte ori presimte apariția unui spasm; la apropierea spasmelor copilului i se solicită să se oprească din citire și să facă o pauză în decursul căreia va trebui să se pregătească pentru continuarea pronunțării atenuând simptomele de manifestare a spasmelor.

Rezultate obținute

Numărul de disfluențe manifestate de către copil în timpul citirii listei de cuvinte este cuantificat în tabelele de mai jos:

Tabel 1. Numărul disfluențelor înregistrate în lecturarea listelor de cuvinte, după criteriul fonetic

Tipurile de sunete cu care încep cuvintele	Cuvinte monosilabice	Cuvinte bisilabice	Cuvinte plurisilabice
Vocale	0	0	4
Bilabiale	0	1	4
Labiodentale	0	2	1
Dentale	1	1	3
Alveopalatale	0	1	3
Velare	0	3	2
Laringale	1	3	8
Ocluzive	1	2	6
Fricative	0	2	3
Vibrante	1	1	3
Laterale	1	1	1
Grupuri de sunete “st”, “tr”, “br”	0	3	3

Tabel 2. Numărul disfluențelor înregistrate în lecturarea listelor de cuvinte după criteriul morfologic

Valoarea morfologică a cuvintelor	Numărul de disfluențe
Cuvinte fără sens	9
Conjunții	0
Prepoziții	2
Interjecții	1
Substantive	0
Adjective	1
Verbe	2

În urma examinării fluentei citirii la nivelul cuvintelor se constată că elevul a

înregistrat cele mai multe disfluențe la citirea cuvintelor plurisilabice (după numărul de silabe), la cele care încep cu consoane laringale (după locul de articulare) și la cele care încep cu consoane ocluzive (după modul de articulare). În ceea ce privește valoarea morfologică pe care o au cuvintele elevul a înregistrat cele mai multe disfluențe la citirea cuvintelor fără sens.

În urma intervenției numărul de disfluențe scade:

Tabel 3. Numărul disfluențelor post intervenție-criteriul fonetic

Tipurile de sunete cu care încep cuvintele	Cuvinte monosilabice	Cuvinte bisilabice	Cuvinte plurisilabice
Vocale	0	0	2
Bilabiale	0	1	2
Labiodentale	0	1	1
Dentale	1	1	2
Alveopalatale	0	1	3
Velare	0	1	1
Laringale	0	2	6
Ocluzive	1	2	5
Fricative	0	0	0
Vibrante	0	1	0
Laterale	0	1	0
Grupuri de sunete "st", "tr", "br"	0	1	3

Numărul de disfluențe manifestate de către subiect în timpul citirii listei de propoziții este evidențiat în tabelul de mai jos:

Tabel 4. Numărul disfluențelor pre-intervenție-nivel propozițional

Tipurile de propoziții	Numărul de disfluențe
Propoziții simple (Subiect + predicat)	1
Propoziții alcătuite din subiect, predicat și complement	3
Propoziții complexe	9

(subiect + predicat + atribut + complement)

Propoziții interogative	1
Propoziții exclamative	4
Propoziții fără sens	6

În urma examinării citirii fluentei la nivelul propozițiilor se constată că elevul a înregistrat cele mai multe disfluențe la citirea propozițiilor complexe (alcătuite din subiect, predicat, atribut și complement).

În urma intervenției se pot observa ușoare progrese:

Tabel 5. Numărul disfluențelor post-intervenție-nivel propozițional

Tipurile de propoziții	Numărul de disfluențe
Propoziții simple (Subiect + predicat)	0
Propoziții alcătuite din subiect, predicat și complement	1
Propoziții complexe (subiect + predicat + atribut + complement)	6
Propoziții interogative	1
Propoziții exclamative	3
Propoziții fără sens	5

Numărul de disfluențe înregistrat de elev în timpul citirii celor patru tipuri de texte este evidențiat în tabelul de mai jos:

Tabel 6. Numărul disfluențelor pre-intervenție-nivelul textului

Tipul de texte	Numărul de disfluențe
Text literar în proză cunoscut de către copil	15
Text literar în versuri cunoscut de către copil	11
Text literar în proză necunoscut de către copil	18
Text literar în versuri necunoscut de către copil	16

În urma examinării fluenței în timpul citirii textelor se constată că elevul a înregistrat cele mai multe disfluențe în timpul citirii textului literar în proză necunoscut. Totuși, în urma intervenției, elevul obține progrese, acest lucru putând fi observat în imaginea de mai jos:

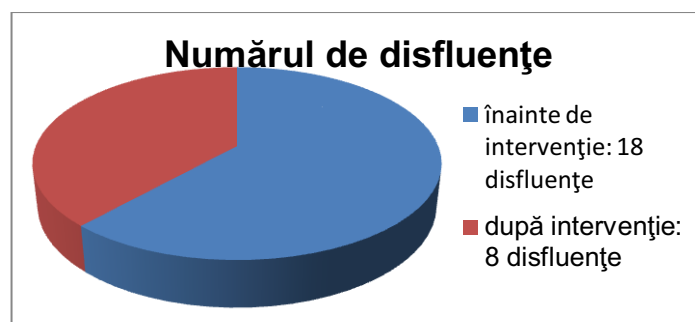

Fig. 1. Numărul disfluențelor comparativ-nivelul textului

Concluzii

În cele din urmă, se poate constata că citirea elevilor cu bâlbâială este disfluentă, însă prin exerciții repetate de antrenare a fluenței citirii se pot obține îmbunătățiri. De asemenea, prin studiul de caz prezentat s-a încercat evidențierea tipurilor de sunete, cuvinte, propoziții și texte, la care elevii cu bâlbâială înregistrează cele mai multe disfluențe, accentuându-se asupra importanței selecției materialului lingvistic în abordarea terapeutică a copilului care prezintă bâlbâială. În plus, procedeele utilizate în demersul de intervenție s-au dovedit a fi utile acestei categorii de copii, ele putând reprezenta o sursă de inspirație viitoare pentru părinții copiilor cu bâlbâială și a logopezilor care se confruntă cu astfel de cazuri.

Concluzie

În cele din urmă, se poate constata că citirea elevilor cu bâlbâială este disfluentă, însă prin exerciții repetate de antrenare a fluenței citirii se pot obține îmbunătățiri. De asemenea, prin studiul de caz prezentat s-a încercat evidențierea tipurilor de sunete, cuvinte, propoziții și texte, la care elevii cu bâlbâială înregistrează cele mai multe disfluențe, accentuându-se asupra importanței selecției materialului lingvistic în

abordarea terapeutică a copilului care prezintă bâlbâială. În plus, procedeele utilizate în demersul de intervenție s-au dovedit a fi utile acestei categorii de copii, ele putând reprezenta o sursă de inspirație viitoare pentru părinții copiilor cu bâlbâială și a logopezilor care se confruntă cu astfel de cazuri.

Bibliografie:

- Anca, M. (2007). Logopedie. Cluj-Napoca: Editura Presa Universitară Clujeană.
- Boșcaiu, E. (1983). Bâlbâiala. Prevenire și tratament. București: Editura Didactică și Pedagogică.
- Boșcaiu, E. (1973). Prevenirea și corectarea tulburărilor de vorbire în grădinițele de copii. București: Editura Didactică și Pedagogică.
- Hanrahan, A., McSweeney, C. (2003). 101 Reading Activities. A Multisensory Approach. USA: Editura LinguSystems.
- Moldovan, I. (2006). Corectarea tulburărilor limbajului oral. Cluj-Napoca: Editura Presa Universitară Clujeană.
- Peneș, M. (2000). Manualul de Limba și literatura română pentru clasa a III-a. București: Editura Ana.
- Van Hout, A., Estienne, F. (1996). Les bégaiements. Histoire, psychologie, évaluation, variétés, traitements. Paris: Editura Masson

-
1. Profesor logoped, CJRAE, Sălaj
E-mail: anna_but89@yahoo.com